

Drótos László – Németh Márton
(Országos Széchényi Könyvtár)

A webarchiválás oktatása

NETWORKSHOP 2018
Eszterházy Károly Egyetem, Eger
2018. április 5.

A webarchiválás oktatása kapcsán tanulmányunkban három témakört érintünk. Elsőként beszámolunk a dániai Aarhusi Egyetemen működő Netlab kutatócsoport által – a webarchiválással foglalkozó szakembereknek és PhD hallgatóknak – szervezett online szemináriumról és annak tanulságairól.

A tanulmány második része az internet archiválással foglalkozó szervezeteket tömörítő konzorcium, az IIPC újonnan alakult oktatási és képzési munkacsoportjának tevékenységéről nyújt áttekintést. Bemutatjuk annak a kérdőíves felmérésnek az eredményeit, melyet a meglévő tapasztalatok és jó gyakorlatok, ill. a jövőre vonatkozó tervek összegyűjtése céljából végeztek.

A harmadik részben pedig a Könyvtári Intézet képzési keretei között a közgyűjteményi szakemberek számára meghirdetésre kerülő, a webarchiválás módszertanát oktató tanfolyam tematikáját ismertetjük.

NETHUMLAB online szakmai kurzus- Aarhusi Egyetem, Dánia

A dániai Aarhus egyetemén működő webarchiválással foglalkozó, Niels Brügger professzor vezette, DIGHUMLAB kutatócsoport mintegy két éve nyújt online egyetemi kurzusokat PhD hallgatók illetve a témában érintett szakemberek, kutatók számára a webarchiválás témakörében. 2017 őszén első alkalommal, angol nyelven, nemzetközi keretek között is meghirdették a kurzust, ráadásul a részvétel is ingyenes volt. Külön növelte az értékét, hogy az OSZK kísérleti projektjéhez hasonlóan mostanság induló belga webarchiválási projekt munkatársaival is alkalmunk nyílt megismerkedni a dán szakemberekkel zajló közös munka mellett. Az online szeminárium egyéni felhasználónév/jelszó párossal védett Moodle alapú távoktatási felületen zajlott. Itt publikálták a kurzusszervezők segédanyagait, a feladatok szövegeit, illetve itt nyílt lehetőség a válaszok megfogalmazására, illetve az egymással történő társalgásra a kurzusfórum keretében. Ez a felület csak a tanfolyam ideje alatt volt elérhető, viszont a kurzus végeztével módunk nyílt az összes összegyűlt anyag archiválására. Az online szeminárium öt fő számonkérési terület köré összpontosult. A kurzus mellé illesztett Jan Nielsen által írt kézikönyv (Using the Web Archives in Research) szolgált a segítségünkre az egyes témák kidolgozása kapcsán. Először annak felmérése zajlott, hogy a résztvevőknek milyen szakmai kapcsolata van a webarchiválással, milyen elvárásaik fogalmazódnak meg a kurzus kapcsán. Már ebből is következtetni lehetett arra, hogy a konstruktivista pedagógiai alapon szerveződő szeminárium minden egyes félévben más és más profillal bír, a társalgás tartalmát erőteljesen befolyásolja a résztvevők érdeklődési köre, szakmai irányultsága. A második témakör körül zajló társalgás épp arra irányult, hogy az általános érdeklődési kör megfogalmazása után mindenki feltárja, hogy miért hasznos konkrétan számára webarchiválással foglalkozni, felvázolja egyfajta konkrét munkatervet vagy kutatási tervet ennek kapcsán. A harmadik témakörben ki kellett választani az egyéni kutatási területhez illeszkedő három honlapot, melyek legalább egy éve üzemelnek már, s áttekintést kellett adni ezek archiválásának kihívásairól. Mintaként lehetett használni az Internet Archive (<http://www.archive.org>), vagy bármelyik nemzeti webarchívum nyilvánosan elérhető anyagait. A negyedik témakörben meg kellett fogalmazni a kutatási érdeklődési körbe vágó további honlapok kiválasztásának stratégiáját. Ezt követően ki kellett választani a megfelelő szoftveres hátteret, kísérleti aratásokat kellett végezni, majd mini riportban kellett összegezni a tapasztalatokat. Számunkra ez bizonyult a leghasznosabb pontnak, hiszen a belgák is és mi is elő tudtunk állni konkrét tartalmak

kísérleti archiválásának tapasztalataival s meg tudtuk beszélni egymással az aratáshoz használt egyes szoftverek használatának előnyeit, hátrányait, illetve értékelni lehetett a végeredményt. A társalgásba több ponton bekapcsolódtak a dán nemzeti webarchívum munkatársai is, akik saját tapasztalataikkal színesítették a társalgást. Az volt a fő cél, hogy mindenki választ kapjon a kérdéseire a konkrét kihívások kapcsán, s a tapasztalatokat hasznosítva tudja tovább építeni a saját projektjét. Mindezek után pedig az ötödik témakör keretében összesítettük a kurzussal kapcsolatos tapasztalatainkat, s ezzel zárult a szeminárium. Tanulásgként mindenképpen megállapítható, hogy a webarchiválás témakörében szerencsés az a fajta kurzusszervezés, ahogyan az elméleti háttérként szolgáló ismereteket írásos formában bocsátják rendelkezésre, maga a szeminárium pedig erre az anyagra is támaszkodva, konkrét gyakorlati célkitűzések mentén zajlik. Különös figyelmet fordítottak arra, hogy miként lehet a napi munkában, konkrét kutatási témakörben a leghatékonyabban használni a tapasztalatokat. A legtöbbit egymástól tanultunk, a tervezés lépései, a szoftveres tapasztalatok, aratási kihívások számbavétele, a konkrét nehézségekkel történő megbirkózás állt a munka középpontjában, Így a kurzus igen sikeresen segítette az itthoni webarchiválási kísérleti projekt szakmai megalapozását.

Körkép a webarchiválás jelenlegi helyzetéről, az oktatási képzési igényekről

Az IIPC a webarchiválásban érintett szervezeteket, intézményeket tömörítő nemzetközi konzorcium. Elsődleges feladata a webarchiváláshoz kötődő eszközök, eljárások, szabványok fejlesztése, az egyes országos jó gyakorlatainak megismertetése nemzetközi szinten, a nemzetközi együttműködés támogatása, valamint a webarchívumokban tárolt anyagokhoz történő minél szélesebb körű hozzáférés segítése, s azok széleskörű, sokszínű használatának előmozdítása. A konzorciumon belül 2017. végén alakult meg az oktatási és képzési munkacsoport. Első projektjük keretében összeállítottak egy kérdőívet. Arra voltak kíváncsiak, hogy az egyes országokban milyen típusú szervezetek, mekkora létszámban foglalkoznak webarchiválással, valamint ezeknek a szakembereknek milyen igényeik vannak az oktatás, szakmai továbbképzés kapcsán. A kérdőívet 2018. januárjában lehetett kitölteni. A tanulmány írásának időpontjában az elsődleges gyors összegzés készült el. A kérdőívet 224-en töltötték ki, öt kontinensről. A válaszokból kitűnik, hogy döntően egyetemi, kutatóintézeti, illetve kisebb, de jelentős részben nemzeti könyvtári keretek között végeznek webarchiválási tevékenységet. Jelentősnek nevezhető még a levéltári szféra súlya, jelen vannak a múzeumok, audiovizuális archívumok, illetve piaci szereplők is. A webarchiválással foglalkozók létszámát firtató kérdésre adott válaszokból kiderült, hogy az intézmények mintegy felében kevesebb mint egy teljes státuszú munkatárs foglalkozik e területtel! A válaszadók mintegy negyede 1 és 3 közé lőtte be a létszámot. A másik végletet a minimum 10 főt alkalmazókat az intézmények kilenc százaléka képviseli, a többi eloszlik a minimum 3 illetve öt munkatársat foglalkoztató intézmények között. A harmadik kérdés a webarchiválás kapcsán végzett tevékenységek felsorolására összpontosult. A válaszokból kiderült, hogy legtöbbször az archiválendő anyagok válogatásával, illetve szabályzatalkotással foglalkoznak. Majdnem azonos a súlya a metaadatszerkesztési, minőségbiztosítási, kommunikációs, illetve a konkrét webarátásokat lebonyolító tevékenységeknek. A legkevesebben pedig szoftverfejlesztéssel foglalkoznak. A válaszokból rejtetten kiderül, hogy a kitöltők között többségben voltak a közgyűjteményi háttérű szakemberek az informatikusok rovására. A legtöbbször arról adtak számot, hogy csak nemrég kezdtek munkahelyükön webarchiválással foglalkozni, illetve jelentős kihívást jelent beilleszteni ezt a területet az általános szolgáltatási palettába. Jó néhányan utaltak arra, is hogy még csak terveznek webarchiválással foglalkozni, de konkrét gyakorlati tevékenységet még nem végeztek ennek kapcsán. Ebből is kiderül, hogy még nagyon az út elején tartunk, ami az oktatási, képzési tevékenységek súlyát felértékeli. A legtöbbször jelenleg online erőforrásokra támaszkodnak, amennyiben szakmai kompetenciáik bővítésére vágnak, s ettől jelentősen elmarad bármilyen szervezett oktatási tevékenység elérhetősége, illetve relatív módon jelentős a súlya a semmiféle képzésben részt nem vevő munkatársaknak is. Messze a legkevesebben vesznek részt hivatalos tantervi alapú képzésekben. Az oktatási tevékenység, ha elérhető, akkor workshopok keretében, illetve informális keretek között, vagy valamely szakmai szervezet által koordinálva zajlik. A képzési igényeket felmérő kérdésre a legtöbbször azt válaszolták, hogy a webarchiválással, digitális megőrzéssel kapcsolatos szabványok és technológiák terén szeretnék tudásukat elmélyíteni, illetve az egyes szoftver eszközökhöz használatához kapcsolódó képzéseket tartanák fontosnak. A képzési formák

közül pedig a legnépszerűbbek a webináriumok, illetve a személyes jelenlétre épülő tanfolyamok bizonyultak. Az IIPC oktatási és képzési munkacsoportja a kérdőív tapasztalatait felhasználva tervezi jelenleg azokat a fajta oktatási tevékenységeket, melyekkel a leghatékonyabb segítséget tudják majd nyújtani tagintézményeik, illetve a lehető legszélesebb körű szakmai célcsoportok számára. Fokozottan szeretnének építeni az egyes országokban eddig felhalmozott tapasztalatokra. Most először mérik fel azt is, hogy az egyes országokban milyen oktatási és képzési tevékenységek zajlanak, milyen keretek között, s hányan vesznek azokban részt. Remélhetőleg a közeljövőben olyan oktatási programok, illetve szakmai anyagok kidolgozása kezdődik el, amelyekből a magyar szakmai célközönség is sokat profitálhat majd.

A webarchiválás oktatásának tanfolyami keretterve a Könyvtári Intézetben

Az Országos Széchényi Könyvtárban zajló webarchiválással foglalkozó kísérleti projekt keretében fogalmazódott meg az igény arra, hogy közgyűjteményi szakemberek számára a Könyvtári Intézetben 30 óra terjedelmű továbbképzést szervezzünk. A webarchiválás ugyanis akkor működik hatékonyan, ha széleskörű intézményi együttműködésen alapul. A képzés fő céljaként ezért az merül fel, hogy a résztvevők ismerjék meg az internetes tartalmak hosszú távú megőrzésére alkalmas technikákat, az ezzel foglalkozó külföldi projekteket és az Országos Széchényi Könyvtárban zajló webarchiválási tevékenységet. A kurzus elvégzése után legyenek képesek akár magán célra, akár intézményük számára weboldalakat és webhelyeket tartalmazó gyűjteményeket létrehozni, illetve bekapcsolódni a magyar internet archívummal kapcsolatos munkákba. A fő célközönséget a könyvtárosok, múzeumi és levéltári dolgozók, archivátorok, informatikusok jelentik (a digitális dokumentumok kezelése, feldolgozása terén szerzett tapasztalat előnyben részesítésével.). A képzés oktatói bázisát az OSZK Digitális Könyvtári Szolgáltatások Osztályának a webarchiválási kísérleti projektben érintett munkatársai adják. A tartalmi követelmények között az alábbi fő témakörök fogalmazódnak meg:

- Az internetes tartalmak archiválásával kapcsolatos szakkifejezések, fogalmak és modellek elméleti ismerete.
- Néhány Windows alatt is használható archiváló, ill. archiválást segítő szoftver, valamint online szolgáltatás használatának alapszintű elsajátítása.
- Egy Linux-alapú webarchívum főbb komponenseinek és működésének felhasználó szintű ismerete.
- Az archiválandó webes tartalmak válogatásával, a mentések utólagos ellenőrzésével és azok metaadatokkal való ellátásával kapcsolatos fontosabb tudnivalók elsajátítása.
- A webarchívumokban megőrzött tartalom különböző (elsősorban tudományos) célú hasznosításával kapcsolatos ismeretek.

A tanfolyam finanszírozását az Országos Könyvtári Platform projekt keretei között a webarchiválási kísérleti projekt keretében fogjuk biztosítani. A szükséges finanszírozási engedélyek, illetve az akkreditációs folyamat lezárulta után reményeink szerint az ősszel el tudjuk indítani.

Zárszó

Tanulmányunkban fel kívántuk villantani egy konkrét nemzetközi webarchiválással foglalkozó továbbképzési program felépítését és tanulságait. Ízelítőt kívántunk adni abból, hogy nemzetközi tekintetben milyen szervezeti, személyi keretek között zajlik a webarchiválási tevékenység. Végül de nem utolsósorban pedig itthoni tanfolyami terveinkről adtunk számot. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy a nemzetközi tapasztalatok hasznosításával egy olyan együttműködési hálózatot alakítsunk ki, melynek révén a webarchiválási tevékenység hatékonyan végezhető. Ennek fontos tényezője a folyamatos szakmai fejlődés, továbbképzés kereteinek szervezett módon történő biztosítása.

Források

Az IIPC Training Survey kitöltésére szóló felhívás:

<https://netpreserveblog.wordpress.com/2017/12/14/iipc-training-survey/>

Az IIPC Training kérdőív:

<https://www.surveymonkey.com/r/V7MVXXW>

Az IIPC Training Working Group oldala:

<http://netpreserve.org/about-us/working-groups/training-working-group/>

Janne Nielsen: Using the Web archives in Research

(a dán NETLAB webarchiválás kurzus elméleti segédanyaga):

http://www.netlab.dk/wp-content/uploads/2016/10/Nielsen_Using_Web_Archives_in_Research.pdf

A dán webarchívum honlapja:

<http://www.netarkivet.dk>

A Netlab webarchiválás kurzusának ismertető brosúrája:

<http://www.netlab.dk/wp-content/uploads/2017/04/NetLab-Web-Archiving-Course-Brochure.pdf>

A NETLAB online kurzus ismertető oldala:

<http://www.netlab.dk/services/courses/>